

Nové nálezy letních kolonií vrápence malého (*Rhinolophus hipposideros*) na Děčínsku (severozápadní Čechy)

Das Vorkommen neuer Sommerkolonien der Kleinen Hufeisennase (*Rhinolophus hipposideros*) im Gebiet von Děčín (Nordwestböhmen)

New findings of maternity colonies of lesser horseshoe bat (*Rhinolophus hipposideros*) in Děčín district (Northwestern Bohemia)

Věnováno památce Mgr. Zdeňka Bárty, dlouholetému pracovníkovi Okresního muzea v Mostě a zakladateli vědecké chiropterologie na Děčínsku

Pavel Benda & Jakub Juda

Pavel Benda, Správa národního parku České Švýcarsko, Pražská 52, CZ-407 46 Krásná Lípa, e-mail: p.benda@npcs.cz

Jakub Juda, Správa národního parku České Švýcarsko, Pražská 52, CZ-407 46 Krásná Lípa, e-mail: j.juda@npcs.cz

Abstract

This paper provides an informations on four newly discovered maternity colonies of the Lesser Horseshoe Bat (*Rhinolophus hipposideros*) in the Děčín district in the Ústí nad Labem region, Czech Republic, their location, altitude and abundance. Historical data on the occurrence of the species in the summer period, as well as information about the hibernation period which are related to the localization of summer colonies are mentioned. The summer colony in Arnoltice, comprising at least 300 individuals, belongs to the largest in the Czech Republic.

Keywords: lesser horseshoe bat, Czech Republic, Ústí nad Labem region, Děčín district, maternity colonies, distribution, abundance

Úvod

Vrápenec malý (*Rhinolophus hipposideros*) patří v České republice ke kriticky ohroženým druhům (Vyhláška Ministerstva životního prostředí České republiky č. 395/1992 Sb., příloha č. III, ANONYMOUS sine dato). Oblast jeho výskytu na Děčínsku se již blíží severní hranici jeho rozšíření v Evropě (DIETZ et al. 2007). Dle ANDĚRY (2014) je vrápenec malý teplomilný druh obývající Evropu na jih zhruba od 50.–55. rovnoběžky (včetně západního Írska a jižní Anglie) po Írán a severozápadní Afriku. HAUER et al. (2000) uvádějí, že ve střední Evropě dosahuje severní hranice svého rozšíření, která probíhá Saskem, podél cca 51° 50' severní šířky. Obdobně NIETHAMMER & KRAPP (2001) uvádějí, že severní hranice rozšíření v Evropě probíhá okolo 52° severní šířky. Ve Spolkové republice Německo se, kromě Saska, vyskytuje ještě v Bavorsku, Sasku - Anhaltsku a Duryňsku. DIETZ et al. (2007) udávají, že původně ležela severní hranice rozšíření v jižním Holandsku a jižním okraji Severoněmecké nížiny podél cca 51°–52° severní šířky v Německu, Polsku a Ukrajině. Od katastrofálního propadu početních stavů v 60. letech 20. století, se již ve většině Německa a části západní Francie, Polska a Švýcarska vrápenec malý nevyskytuje a v Holandsku a Lucembursku jsou vyhubeni.

V České republice se s tímto druhem setkáváme v nižších a středních polohách, častěji na Moravě (více méně souvisle) než v Čechách, kde na řadě míst zcela chybí. Jako typický usedlý druh se celoročně pohybuje v nevelkém okruhu 5–10 km, a proto je blízkost vhodných letních i zimních úkrytů jedním z faktorů, které jeho výskyt přímo ovlivňují (ANDĚRY 2014). Z výše uvedených důvodů je nález každé letní kolonie tohoto vzácného a kriticky ohroženého druhu v tomto regionu při okraji jeho středoevropského areálu rozšíření velmi cenný.

Metodika

Prokazování výskytu vrápenců malých bylo prováděno cíleným fyzickým vyhledáváním lokalit v rámci mapování letounů na území okresu Děčín v Ústeckém kraji, a to jak v letním období, tak i v období hibernace. Výskyt v zimním období může poskytnout významné vodítko při odhadu lokalizace letní kolonie a také nepřímo ukázat na možnou velikost letní kolonie a zejména na trend početnosti, je-li zimoviště sledováno dlouhodobě. Početnost letní kolonie byla stanovena přímým sčítáním, nebo pokud to nebylo možné, kvalifikovaným odhadem. Zaznamenávána byla i přítomnost mláďat. V letních koloniích jsme předpokládali většinové zastoupení samic, neboť dle ANDĚRY (2014) tvoří vrápenci malí smíšené letní kolonie, které se shlukují během dubna a rozpadají od konce srpna do října a samci v nich tvoří nanejvýš pětinu osazenstva, častěji žijí samotářsky. Odchyt za účelem určení zastoupení pohlaví v kolonii jsme neprováděli z důvodů vyloučení nadbytečného rušení kolonií. Jednotlivé lokality byly zařazeny do kvadrátů mapovací sítě s příslušným čtyřčíselným kódem.

Výsledky

Kvadrát 5151:

Arnoltice, půdní prostory kostela, Chráněná krajinná oblast Labské pískovce, 350 m n. m.: 6.8.2015, minimálně 200 kusů; 12.6.2016, minimálně 200–250 kusů; 20.7.2016, minimálně 300 kusů (mláďata nebyla díky rozlehlosti a nepřístupnosti zjištěna).

Kvadrát 5152:

Janská-Rabštejn, půda skladiště, Chráněná krajinná oblast Labské pískovce, 241 m n. m.: 4.7.2016, 70–80 kusů; 20.7.2016, 75–80 kusů + mláďata (nejsou zahrnuta v počtu).

Vysoká Lípa, lokalita Zámeček, půda bývalé hájovny, národní park České Švýcarsko, 299 m n. m.: 3.5.2016, 7–10 kusů; 27.5.2016, 18–20 kusů; 16.6.2016, 14 kusů; 20.7.2016, 18–20 kusů + mláďata (nejsou zahrnuta v počtu).

Kvadrát 5251:

Malá Veleň, Jedlka, půda kostela, Chráněná krajinná oblast České středohoří, 213 m n. m.: 16.7.2014, 30–31 kusů + mláďata (nejsou zahrnuta v počtu); 14.7.2015, 25–30 kusů + mláďata (nejsou zahrnuta v počtu); 12.6.2016, 21 kusů; 15.7.2016, 17 kusů + mláďata (nejsou zahrnuta v počtu).

Diskuse

MICHEL (1925) uvádí poměrně nekonkrétně, že „vrápenec malý není v naší oblasti (Děčínsko - pozn. autorů) vzácný. Zdržuje se v jeskyních, pod střechemi kostelů a skladišť. Obdržel jsem ho několikrát z okolí Podmokel (dnes součást Děčína, kvadrát 5251 – pozn. autorů)“.

První a donedávna jediný konkrétní údaj o nálezu letní kolonie udávají BÁRTA et al. (2000) z Dolního Žlebu (kvadrát 5151, Chráněná krajinná oblast Labské pískovce), kde na půdě jednoho objektu nalezl v červenci 1961 celkem 9 samic a mláďata. V současnosti je tato kolonie v tomto

prostoru nezvěstná, či již zanikla, i když byl ještě v pozdějších letech pozorován 1 kus dne 12.8.1993 v místním kostele (BÁRTA et al. 2000) a znovu dne 11.7.2014 opět 1 kus tamtéž.

Až téměř po padesáti letech byla, na základě upozornění správce kostela, nalezena další letní kolonie v roce 2014 v Malé Veleni – Jedlce na půdě místního kostela. Následně byla v roce 2015 nalezena kolonie v Arnolticích. Ta patří k jedné z největších v České republice (cf. HANÁK & ANDĚRA 2005).

Dle ANDĚRY & HORÁČKA (2005) jsou letní kolonie samic, ve srovnání s jinými vrápenci poměrně malé (typicky je tvoří 10–20 jedinců), vzácněji i více (výjimečně až 150 jedinců). ANDĚRA (2014) uvádí, že velikost letní kolonie je 10–200, na Slovensku je udáváný maximální počet 360 kusů (KRIŠTOFÍK & DANKO 2012), NIETHAMMER & KRAPP (2001) uvádějí rozmezí 10–100 samic se zjištěným maximem ze Španělska až 800 kusů. Na přežívající populaci vrápenců v této lokalitě nepřímo ukazovaly i počty zimujících jedinců v rozsedlinových jeskyních nedalekého kaňonu řeky Labe, kdy zejména po roce 2000 dochází ke kontinuálnímu nárůstu počtu zimujících jedinců (BENDA & CHVÁTAL 2011). Minimálně část zimujících jedinců má jistě vztah i k blízké kolonii v Arnolticích. Nelze však také vyloučit, že část zimujících vrápenců by teoreticky mohla pocházet i v současnosti z nezvěstné kolonie v prostoru Děčín – Dolní Žleb.

Početná kolonie v Janské-Rabštejně byla cíleně dohledána na základě zvyšujícího se počtu zimujících vrápenců ve štolách sousedících s obsazeným objektem úkrytu mateřské kolonie a menší kolonie ve Vysoké Lípě – Zámečku při cílené kontrole půdních prostor tohoto objektu.

Na základě přítomnosti větších počtů zimujících vrápenců lze předpokládat ještě existenci dalších, zatím nenalezených, letních kolonií, a to v údolí Jílovského potoka (širší oblast Jílového u Děčína a Libouchce) a v oblasti údolí řeky Ploučnice (širší oblast Žandova a Benešova nad Ploučnicí).

Závěr

Po více než padesátileté odmlce byla v roce 2014 objevena letní kolonie vrápence malého v Malé Veleni – Jedlce. V roce 2015 další v Arnolticích a v roce 2016 další dvě v Janské-Rabštejně a Vysoké Lípě – Zámečku. Letní kolonie v Arnolticích patří k největším v České republice. Na základě zjištění zimujících jedinců, lze předpokládat přítomnost dosud neobjevených letních kolonií minimálně na dvou dalších místech zájmového regionu.

Zusammenfassung

In den Jahren 2014–2016 wurden im Gebiet Děčín (Bezirk Děčín, Kreis Ústecký kraj) insgesamt 4 Sommerkolonien der Kleinen Hufeisennase gefunden. Es handelt sich bisher um die einzigen bekannten Kolonien dieser Art in der Region. Erfasst wurden die Zahl, die Lage, der Standort und die Höhe über dem Meeresspiegel. Die Sommerkolonie in der Gemeinde Arnoltice gehört zu den größten in der Tschechischen Republik. Anhand von Beobachtungen überwinternder Individuen wird das Bestehen von noch weiterer Sommerkolonien vorausgesetzt, und zwar auf mindestens zwei Standorten im Gebiet. Die Funde der Sommerkolonien der Kleinen Hufeisennase sind nicht nur aus Sicht des Schutzes dieser in der Tschechischen Republik kritisch bedrohten Art von Bedeutung, sondern auch wegen der Nähe zur Grenze des Vorkommensgebiets in Mitteleuropa.

Literatura

- ANONYMOUS (sine dato): Vyhláška Ministerstva životního prostředí České republiky č. 395/1992 Sb., příloha č. III.
- ANDĚRA, M. 2014: *Naši netopýři*. Správa jeskyní České republiky, Průhonice, 167 pp.
- ANDĚRA, M. & HORÁČEK, I. 2005: *Poznáváme naše savce*. 2. Přepřacované vydání. Sobotáles, Jihlava, 327 pp.
- BÁRTA, Z., BENDA, P. & FABIÁNEK, O. 2000: Netopýři okresu Děčín. *Vespertilio*, Praha, 4: 3–11.
- BENDA, P. & CHVÁTAL, P. 2011: Výsledky monitoringu zimujících letounů (Chiroptera) v rozsedlinových jeskyních kaňonu Labe v Labských pískovcích v letech 1995–2010. *Sborník Severočeského muzea, přírodní vědy*, Liberec, 29: 211–215.

- DIETZT, Ch., HELVERSEN, O. von & NILL, D. 2007: *Handbuch der Fledermäuse Europas und Nordwestafrikas. Biologie, Kennzeichen, Gefährdung*. Kosmos, Stuttgart, 399 pp.
- HANÁK, V. & ANDĚRA, M. 2005: *Atlas rozšíření savců v České republice. Předběžná verze. V. Letouni (Chiroptera) – část 1. Vrápencovití (Rhinolophidae), netopýrovití (Vespertilionidae – Barbastella barbastellus, Plecotus auritus, Plecotus austriacus)*. Národní muzeum, Praha, 118 pp.
- HAUER, S., ANSORGE, H. & ZÖPHEL, U. 2009: *Naturschutz und Landschaftspflege. Atlas der Säugetiere Sachsens*. Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie, Dresden, 416 pp.
- KRIŠTOFÍK, J. & DANKO, Š. (eds.) 2012: *Cicavce Slovenska, rozšírenie, bionómia a ochrana*. Veda, Bratislava, 711 pp.
- MICHEL, J. 1925: *Tiere der Heimat*. Nákladem vlastním, Freier Lehrerverein des politischen Bezirkes Tetschen, 200 pp.
- NIETHAMMER, J. & KRAPP, F. 2001: *Handbuch der Säugetiere Europas. Band 4: Fledertiere, Teil I: Chiroptera I, Rhinolophidae, Vespertilionidae 1*. Aula-Verlag, Wiebelsheim, 602 pp.